

MARTÍ TIBOR

Az aranygyapjas lovag Esterházy Pál*

„*Quoque hunc Heroem Domus Austria stringat Amore,
Perspicua Aurato Vellere Signa dedit.*”¹

Historiográfiai előzmények: Esterházy Pál egy kevésbé kutatott címéről

Esterházy Pál nádor személyével kapcsolatban közismert tény, hogy 1681-ben II. Károly spanyol királytól (1665–1700) elnyerte az aranygyapjas rendet. Noha a Pál nádor pályáját feldolgozó életrajzok döntő hányada szerepelteti ezt az adatot,² az irodalom a legtöbb esetben csak a renddel történt kitüntetés tényét említi, mégpedig kivétel nélkül meglehetősen szűkszavúan. A családi levéltáros, Merényi Lajos Bubits Zsigmond közreműködésével írt biográfiája éppen hogy csak megemlíti.³ Eszterházy János már klasszikus családtörténetében

* A tanulmány az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport által elnyert Lendület II. kutatási projekt (2012–2017) támogatásával készült. Munkámat értékes észrevételeikkel segítették: GALAVICS Géza, GÖDÖLLE Mátyás, Margit KOPP, KALMÁR János, KÖKÉNYESI Zsolt, PÁLFFY Géza, SCHRAMEK László, SERFŐZŐ Szabolcs és SZILÁGYI András.

1 „Az Ausztriai Ház is szeretettel viseltetik ezen hős iránt, / s a kiváló aranygyapjas jelvényt adja neki.” – Az idézet Jacob Hoffman Esterházy Pál második, Thököly Évával kötött házassága alkalmából készített nyomtatványának költeményéből való: Applausus Epithalamicus Celsissimo Principi... Paulo Eszterhas... Evae... Tockelin... neo-conjugibus, quando nova augusti ... nuptialia festa agebantur, demissime accentus a Jacobo Hoffmann... [1] fol. Viennae Austriae, typ. Leopoldi Voigt, 1682. MNL OL P 125. № 11909. A nyomtatvány felső részét közölte: BUBICS–MERÉNYI 1895. az Ötödik könyv végén.

2 BUBICS Zsigmond: *Gróf Esterházy Pál Magyarország nádora*. In: Cornaro Frigyes velencei követ jelentései Buda várának 1686-ban történt ostromáról és visszavételéről. Kiad. BUBICS Zsigmond. Bp., 1891. XLVI–LXVIII. 372. 120. j; NAGY Béni: *Herczeg Esterházy Pál nádor, a „ferenczesek jötevője”*. Eger, 1903. 18; MOHL Adolf: *Herczeg Esterházy Pál nádorispán*. A magyar Mária-leventék példaképe. Életrajz. Sopron, 1924. 59. Téves datálással említi: CSATKAI Endre: *Emlékezés Esterházy Pál nádorra születésének 300. évfordulója alkalmából*. Sopron, 1935. 20; IVÁNYI Emma: *Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713)*. Bp., 1991. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet, 10) 409; FAZEKAS István: *Paul Esterházy*. In: Bollwerk Forchtenstein. Katalog der Burgenländischen Landesausstellung 1993. Hrsg. Michael Jakob PERSCHY. Eisenstadt, 1993. 46; *Esterházy-kincsek. Öt évszázad műalkotásai a hercegi gyűjteményekből*. Az Iparművészeti Múzeum kiállításának katalógusa. Szerk., bev. SZILÁGYI András. Bp., 2006–2007. 121–122.

3 BUBICS–MERÉNYI 1895. 202.

tömören összefoglalva pedig ezt olvashatjuk: „1682-ben a múlt országgyűlésen hozott határozatoknak véghezvitelét sürgette a királynál, és Mátyás apostol napján, február 24-én az aranygyapjas rendbe vétetett fel; a diploma Madridban kelt, 1681. december 27-én.”⁴ Esterházy Pál mecénási tevékenységével kapcsolatban Galavics Géza ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy Pál nádor tudatosan és következetesen rendelt meg és állított emlékoszlopot azon szentek tiszteletére, akiknek az ünnepén valamilyen világi elismerést, kitüntetést nyert el vagy valamilyen rangemelést ért el.⁵ Szent Mátyás apostolnak a fraknoi vár előtt álló, ma is látható szobra így az aranygyapjas renddel, vagyis kora legelőkelőbb, a Habsburgok házi ordójának is nevezett (világi) rendjével történt kitüntetésének emlékére készült.

Az aranygyapjas rend tagjának lenni különleges, rendkívüli kiváltságot jelentett. (1. kép) Tagjai nem pusztán egy érdemrend birtokosaivá váltak: az 1429-ben Jó Fülöp burgund uralkodó által alapított, majd a 17. század végéig kizárólag a Habsburg-dinasztia spanyol ágának feje által adományozott rend tagjai ugyanis rendszerint olyan főrangú személyek voltak, akiknek családja már generációk óta az uralkodóház iránt elkötelezett, a legfelsőbb, szűk elit-hez tartozó, régi arisztokrata famíliák közé tartozott.⁶ Noha Pál nádor karrierjének csúcsát 1687-ben német birodalmi hercegi méltóságra emelésével érte el, a rend elnyerése kiemelkedő jelentőséggel bírt a pályáját rendkívüli tudatossággal építő, apja, Miklós nádor karrierjét⁷ követni, sőt azt meghaladni kívánó

4 ESZTERHÁZY János: *Az Eszterházy család és oldalágainak leírása*. Kiad. herceg ESZTERHÁZY Miklós. Bp., 1901. 112.

5 GALAVICS 1988. 147.

6 Az aranygyapjas rend történetére vonatkozó rendkívül gazdag irodalomból csak a legjelentősebb és az általam legnagyobb haszonnal forgatott munkákat hivatkozom: Kisfaludi KASSICS Ignác: *Érdem koszorúk vagy Értekezés a felséges austriai császári és királyi uralkodó házat illető jeles rendekről...* Európában most virágzó egyéb jeles rendekről is. Bécs, 1840. 10–76; Friedrich Johannes KALFF: *Funktion und Bedeutung des Ordens vom Goldenen Vlies in Spanien vom XVI. bis zum XX. Jahrhundert*. Diss. phil. Bonn, 1963; PANDULA Attila: *A Habsburgok házi ordója: az Aranygyapjas rend*. Baranya, 5–6 (1992) 1–2. 35–48; *La Toison d'or, un mythe européen*. Ed. Jean-Luc LIEZ. Paris, 1998; Alfonso de CEBALLOS-ESCALERA Y GILA, marqués de la Floresta: *La insignie Orden del Toisón de Oro*. Madrid, 2000; Pierre HOUART – Maxime BENOÎT-JEANNIN: *Histoire de la Toison d'Or: La prodigieuse aventure d'un ordre éblouissant de Philippe le Bon à nos jours*. Bruxelles, 2006; *Das Haus Österreich und der Orden vom Goldenen Vlies*. Hrsg. von der Ordenskanzlei. Graz, 2007; *La Orden del Toisón de Oro y sus soberanos (1430–2011)*. Ed. Fernando CHECA CREMADES – Joaquín MARTÍNEZ CORRECHER. Madrid, 2011. A rend közép-európai kapcsolataira vonatkozó spanyol kutatások eredményeiből újabban: Pere MOLAS RIBALTA: *Austria en la orden del Toisón de Oro, siglos XVI–XVII*. Pedralbes. Revista d'història moderna, № 26. 2006. 123–152; Pavel MAREK: *La Orden de Toisón de Oro*. In: *Uő: La embajada española en la corte imperial (1558–1641). Figuras de los embajadores y estrategias clientelares*. Universidad Carolina de Praga, 2013. 175–183. (Ibero-Americana Pragensia Supplementum, 33)

7 SZILÁGYI András: *Egy rendhagyó sikertörténet a XVII. században – Esterházy Miklós*. In: „És az oszlopok tetején liliumok formáltattak vala”. Tanulmányok BIBÓ István 70. születésnapjára. Szerk. TÓTH Áron. Bp., 2011. 79–88.

1. kép

Jacob Hoffmann: Az aranygyapjas lovag Esterházy Pál portréja. A nádor második házassága alkalmából készült üdvözlő költemény illusztrációja. Rézmetszet, 1682

nagyúr számára. Így az aranygyapjas rend elnyerésének feltárása segíthet megérteni és árnyalni a politikai, hatalmi és művészeti reprezentáció területén oly sokrétűt és különlegeset alkotó nádor tevékenységét.

Tanulmányommal ezt a jelentős kutatási hiányosságot szeretném tehát pótolni. Az aranygyapjas rend bécsi és madridi archívumaiban, valamint a családi levéltárban fennmaradt források ugyanis kivételes részletességgel teszik lehetővé Pálnak a rend elnyerésére irányuló lépéseit, az adományozás folyamatát, a lovaggá avatási szertartás előkészületeit, a bécsi ágostonosok templomában lezajlott ceremónia lefolyásának részleteit. Mindezek ismertetése révén választ keresek arra is, mit jelentett egy magyar nagyúr számára a rend elnyerése, valamint felvillantom azokat a képi forrásokat, amelyeken Pál nádort aranygyapjas lovagként ábrázolták. Kutatómunkám első állomását jelenti annak a nagyobb összegzésnek, amely az aranygyapjas rend és a magyar arisztokrácia 17. századi kapcsolatrendszerének részletes feltárására irányul.

Út az aranygyapjas rendig: egy magyar nagyúr politikai ambícióinak motivációi

Esterházy Pál tudatossága a politikai-hatalmi reprezentáció területén az aranygyapjas rend elnyerésére irányuló ambíciójában is világosan megmutatkozott. Az apjától grófi címét öröklő magyar királyi udvarmesternek már 1672-ből ismerjük két levelét, amelyekben az uralkodóhoz fordult: ezekben hűséges szolgálataért jutalmazását kérte; szolgálatait is felsorolva.⁸ A rendkívül ambiciózus nagyúr több, a bécsi uralkodói udvarba bejáratos személyt személyesen is megkeresett, és közbenjárásukat kérte előmenetelének előmozdítása céljából.

A Pál által megkeresett személyek egy jelentős csoportját az udvari főméltságok mellett befolyásos jezsuiták⁹ képezték. Aboedt Ádám provinciális¹⁰ 1680. március 21-én Pálhoz intézett levelében¹¹ azt írta, hogy ügyében mind a jezsuiták, mind Christophorus Stettinger¹² császári gyóntató minden lehetőséget megkísérelnék. Jóllehet ebből a dokumentumból nem derül ki, hogy pontosan miről van szó, a császári gyóntató leveleiből már nyilvánvalóvá válik, hogy a befolyásos udvari jezsuita segítségével Pál az aranygyapjas rend elnyerésére pályázott. A linzi jezsuita kollégium rektori tisztségét is betöltő Stettinger 1680. június 14-én írt levelében – Pál kérésének eleget téve – megígérte, hogy az aranygyapjas rend megszerzésében közben fog járni.¹³ Pál a császári gyóntatónak írt leveleiben következetes módon igyekezett olyan saját magával kapcsolatos információkat eljuttatni az udvarba, amelyek róla mindeképpen előnyös képet rajzoltak, és amelyek hozzájárulhattak az aranygyapjas rend elnyeréséhez. A gyóntató – érthető módon – az uralkodó közvet-

- 8 MNL OL P 125. № 7120 és 7121. A keltezés nélküli iratok 1672-re datálhatók. Vö. MNL OL P 125. № 7053: Bécs, 1686. szeptember 22. Emlékirat a hercegi cím elnyerése végett, amelyben az Esterházy-nemzetség kimagasló tetteit és a maga szolgálatait (a török elleni harcot Zrínyi oldalán, a Bécs felmentésekor történt sebesülését) felsorolta kérése támogatására. Ezzel érdemes összevetni Pál nádor feljegyzéseit, amelyek a nádort (meg)illető hercegi címmel kapcsolatosak: MNL OL P 125. № 9367 – „Puncta in negotio tituli Principis”.
- 9 A gyóntatók befolyásáról és szerepéről: Elisabeth Kovács: *Einflüsse geistlicher Ratgeber und höfischer Beichtväter auf das fürstliche Selbstverständnis, auf Machtbegriffe und politische Entscheidungen österreichischer Habsburger während des 17. und 18. Jahrhunderts*. Cristianesimo nella storia, 4 (1983) 79–102.
- 10 *Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I.*, Vol. II. (1601–1640). Coll. et ed. Ladislaus LUKÁCS. Roma, 1982. (Monumenta Historica Societatis Iesu, 125) 533.
- 11 MNL OL P 125. № 939. ABOEDT Ádám Esterházy Pálnak, Bécs, 1680. március 21.
- 12 Christophorus Stettinger, SJ; Ladislaus LUKÁCS: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551–1772)*. Pars III. R–Z. Roma, 1988. 1607; Ferdinand NOËEL GOLVERS: *Ferdinand Verbiest, S.J. (1623–1688) and the Chinese Heaven*. The Composition of the Astronomical Corpus, Its Diffusion and Reception in the European Republic of Letters. Leuven, 2003. 232–233; Bernhard DUHR: *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*. Bd. III. 790–791.
- 13 MNL OL P 125. № 3804. Pardovil, 1680. június 14.

len környezetéből származó információkról tudósította Pált, így 1680. október 13-án például arról, hogy a Pál részére küldött és fiának szánt aranylánchoz (ennek nem volt köze az aranygyapjas rendhez) egy Lipót képét ábrázoló érmet küld.¹⁴ Raimondo Montecuccoli haláláról is röviddel az események után informálta a magyar nagyurat.¹⁵ Stettinger 1680. november 11-én kelt levelében már újra az aranygyapjas rend kapcsán írt: örömmel fogadta, hogy Esterházy a Thököly-felkelés közepette Magyarországon a békesség érdekében eredményesen munkálkodik, ez irányú törekvései biztosan elő fogják mozdítani a rend megszerzését, amelynek elnyerésében maga is közben fog járni az uralkodónál.¹⁶ Egy hónappal később, december 10-én Linzből pedig már arról informálta Pált, hogy őfelsége előtt a legkedvezőbb színben áll, és ha tovább is így folytatja, eléri mindazt, amire vágyik.¹⁷

A császári gyóntatóval való levelezés Pál ez ideig csaknem elfeledett, igen meghatározó bécsi kapcsolata mellett témánk szempontjából azért is kiemelt figyelmet érdemel, mert egyértelműen bizonyítja, hogy a magyar főúr jóval nádorrá való megválasztása előtt aspirált már a nemzetközi jelentőségű rendtagságra, azaz egy nem a magyarországi címek és rangok körébe tartozó kiváltságra. Ehhez az utat számára majdnem bizonyosan az nyithatta meg, hogy 1679. június 26-án sikerült elnyernie a címzetes titkos tanácsosi címet, amely már ugyancsak kiemelte őt a magyarországi arisztokráciából a Habsburg Monarchia vezető elitjébe. Az aranygyapjas rend elnyerése e pozícióját erősíthette.

Esterházy Pál karrierjének építésében igen fontos szempont volt tehát az, hogy a bécsi császári udvari társadalom legkiváltságosabbjainak körébe kerülhessen, nevezetesen azon német birodalmi és örökös tartományokbeli előkelő főrangú családok közé, akiknek számos képviselője az aranygyapjas rendnek is tagja volt. A Habsburg Monarchia politikai elitjéhez tartozó legkiemelkedőbb személyiségek ugyanis majd mind aranygyapjas lovagok is voltak.¹⁸ Amikor tehát Pál mindent elkövetett a rend megszerzéséért, akkor a magyar főrendek közül kiemelkedve a Habsburg Monarchia legfelsőbb elitjének kívánt – a birtok-, a karrier- és a kapcsolati tőke mellett – a rangok és címek területén is elismert tagja lenni. Mindezt érzékletesen igazolja, hogy az aranygyapjas renddel egyidejűleg 1681. december végén Sopronban Esterházy nádorként már a valódi titkos tanácsos tisztét is megszerezte.¹⁹

14 MNL OL P 125. № 3814.

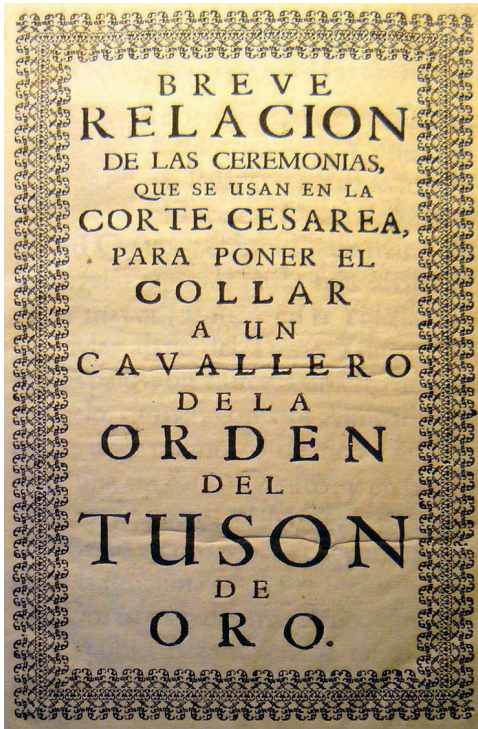
15 MNL OL P 125. № 3815.

16 MNL OL P 125. № 3816.

17 MNL OL P 125. № 3817.

18 MOLAS RIBALTA: i. m. (6. j.) 146–146; *Das Haus Österreich und der Orden vom Goldenen Vlies*, i. m. (6. j.) passim.

19 Rangemelkedésének korábbi jelentős állomása volt kamarási kinevezése, amelyre Pozsonyban, 1655. március 19-én került sor. Vö. ÖStA HHStA Obersthofmeisteramt (OMeA),

2. kép

Az aranygyapjas rendjel átadási ceremóniájának szövegét tartalmazó 17. századi spanyol nyelvű nyomtatvány címlapja az Esterházy család hercegi ágának levéltárából

Esterházy Pálnak a rendtagság elérésére irányuló törekvését nemcsak egyéni politikai-hatalmi ambíciói motiválták. Ebben döntő szerepet játszott a családi hagyomány, nevezetesen az apai példa követése is. (2. kép) Az Esterházy családból, sőt az egész Magyar Királyság főrendjei közül ugyanis az aranygyapjas rendet elsőként Esterházy Miklós nyerte el,²⁰ akinek pályája egyrészt követendő példaként, másrészt elérendő, sőt „túlteljesítendő” célként lebegett fia szemei előtt. Ezt Pál a kismartoni kastély homlokzatának kialakításakor a művészeti reprezentációval is kifejezte: a kastély homlokzatának központi

Sonderreibe, Kt. 19, p. 222–227; Lipót (Ignác) főherceg, a későbbi I. Lipót kamarásai, 1650–1657, p. 224.

20 MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F, № 79; Julián de PINEDO Y SALAZAR: *Historia de la Insigne Orden del Toisón de Oro*. Madrid, 1787. I. 345; *Liste nominale des Chevaliers de l'ordre illustre de la Toisón d'Or depuis son institution jusqu'à nos jours*. Ed. Chancellerie de L'ORDRE. 1904, 23 (№ 378). Miklós nádor aranygyapjas rendjéről: HÉJRNÉ DÉTÁRI Angéla: *A frankói Esterházy-kincstár a történeti források tükrében*. In: Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok. Szerk. GALAVICS Géza. Bp., 1975. 477; ESTERHÁZY 1989. 430; HILLER István: *Az ajándékozás Esterházy Miklós nádor politikai gyakorlatában*. Aetas, 1992. 3, 23; MARTÍ Tibor: *Datos sobre las relaciones entre la nobleza hispana y los estados húngaros en la época de la Guerra de los Treinta Años*. In: „Nobleza hispana, nobleza cristiana: la Orden de San Juan”. Actas del congreso internacional Alcázar de San Juan, 1–4 de octubre de 2008. Coord. por Manuel RIVERO RODRÍGUEZ. Madrid, 2009. 488–489.

3. kép

Az Esterházy Pálnak tulajdonított aranygyapjas rendjel. Budapest, Iparművészeti Múzeum

mellszobrai között az egyik Miklós nádort ábrázolja, nyakában az aranygyapjas rend jelvényét tartó láncsal; mellé a szobrok állításakor az aranygyapjas rendet még el nem nyert fia, Pál saját mellszobrát állíttatta. Az atyai karrier követése tehát a magyarországi címek és tisztségek mellett az idegen címek és rangok megszerzésében is alapvetően meghatározta Pál törekvéseit.

Az aranygyapjas rend megszerzése: az ajánlásoktól a rendjel Bécsbe érkezéséig

Az aranygyapjas rend megszerzése Pálnak végül szinte pontosan abban az életkorban (45-46 évesen) sikerült, mint egykoron atyjának. Ennek elsősorban az volt az oka, hogy a császári gyóntató és mások közbenjárása ellenére a rend odaítélését I. Lipót császár végül csupán 1681. szeptember 10-én, azaz Pál június 13-i nádorrá választását követően kérte a spanyol uralkodótól.²¹ Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a nemzetközi rangok színpadára való kilépéshez Bécsben megvárták Esterházynak a magyar világi elit csúcsára való megérkezését. Míg azonban az arisztokráciába frissen felemelkedett atyjának annak idején

21 LIPÓT császár II. KÁROLY spanyol királyhoz, a levél (Ebersdorf, 1681. szeptember 10.) latin nyelvű másolata: MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F, № 87, fol. 112–113.

erre nádorválasztása után három esztendőöt kellett várnia, illetve ennyi ideig kellett küzdenie, addig fiának ez néhány hónap alatt sikerült. (3. kép)

II. Károlyhoz írt levelével egy időben Lipót császár Ottone Enrico del Carrettóhoz (röviden Grana márkihoz), madridi követéhez is levelet intézett,²² amelyben utasította diplomatáját – aki maga is az aranygyapjas rend tagja volt²³ –, hogy járja ki Esterháznak a kitüntetését. Lipót leveléből érdemes kiemelnünk az uralkodó indoklasként felsorakoztatott érveit: a nádor felvételét Esterházy családjának és magának Pálnak sokszorosan bizonyított hűsége és kimagasló érdemei indokolják, továbbá az a különleges körülmény, hogy a Magyar Királyságban „jelenleg nincs senki, akit az aranygyapjas renddel tüntettek volna ki”.²⁴ A császár remélte, hogy Pál kitüntetésével a királyság előke-
lőit további érdemszerzésekre sarkallhatja,²⁵ amire a még folyó soproni diéta és a Thököly-felkelés miatti belháború közepette a bécsi udvarnak nem csekély szüksége volt.

Az Esterházy-levéltárban fennmaradt Pál nádor titkárának, Benyovszky Mátyásnak 1681. szeptember 9-én, azaz a császári ajánlólevelé előtti napon Bécsből Pálhoz írt levele.²⁶ Ebből további, fontos részletek derülnek ki a rendre ajánlással kapcsolatban. A császár II. Károlynak írt levelét ugyan a spanyol ügyekben eljáró titkára fogalmazta, ám Esterházy Pál felvételét a rendbe maga Lipót is megszemenően támogatta. A császári titkár – mint Benyovszky írta – „javallotta azonban, hogy Nagyságod is írna az ő fölsége Spanior országban levő követjének”. Benyovszky meg is fogalmazta a Madridban tartózkodó császári követnek szóló levelet, és kérte, hogy Pál azt Sopronban írja alá, pecsételje le, és gyorsan küldje el neki Bécsbe, hogy minél előbb elküldhesse a Spanyolországba induló postával. Végül a nádori titkár hozzátette, hogy „ajánlotta magát azon secretarius, hogy az ő Fölsége nevével is fog írni, az ő Fölsége Spanior országban levő követjének [...]. Ennek Kegyelmes Uram, úgy látom, nem csak az toroka, de az erszénye is szomjúzik, jöllehet birtokos embernek látom, emlegeti azt is, hogy Nagyságodat reá segíti, nem több, hanem csak ezer tallér költségében telik, ha

22 Az ugyancsak Ebersdorfban, 1681. szeptember 10-én keltezett levél másolata: MNL OL P 108. Rep.2/3, Fasc. F, № 87, fol. 119.

23 *Liste nominale des Chevaliers de l'ordre illustre de la Toison d'Or*, i. m. (20. j.) № 502: Othon Henri Marquis de Savona, Carretto et Grana, Comte de Millesimo.

24 „[...] Aurei Velleris Ordinem [...] observo in inclyto meo Hungariae Regno, non esse, qui hoc Vestrae Maiestatis tam praeclaro effulgeat symbolo. Cujus proceres tamen eo etiam digni videntur vel maxime, quos in hoc Christianitatis antemurali continuis pro fide et bono publico vigiliis contra Christiani nominis hostem, de tota pene Europa, singulariter merentur. Inter quos praereliquis occurrit Illustris syncere dilecta: a multis retro saeculis vetustissima originemque a primis et antiquissimis Hungarorum Ducibus trahens, familia Esterhasiana.” MNL OL P 108. Rep.2/3, Fasc. F, № 87, fol. 112r.

25 „[...] hic inclytus ordo [...] Regni Proceres ad continuos devotionis stimulos, ulterius excitabuntur” MNL OL P 108. Rep.2/3, Fasc. F, № 87, fol. 113v.

26 MNL OL P 108. Rep.2/3, Fasc. F, № 87, fol. 128r–v.

ugyanonnan belől köllene is kihozni.” Ám a nádor nem sokallta a magyar arisztokráciából való kiemelkedés költségeit. Esterházy és a madridi császári követ, Grana márki között valóban sor került levélváltásra, hiszen a diplomata 1681. október 13-án Madridból írt levelében megírta, hogy mindent elkövet annak érdekében, hogy Pál megkapja az aranygyapjas rendet.²⁷ Sőt, később részletes kimutatást küldött Pálnak az ügyével kapcsolatosan felmerülő költségekről, amelyeket ő meg is térített neki.

*A Pál nádor által Grana márki madridi császári követnek a rend megszerzése érdekében a különböző spanyol államhivatalnokoknak megfizetett költségek kimutatása*²⁸

	birodalmi arany(tallér)
Secretario status, Petro Coloma, ²⁹ pro juribus consuetis / Petro Coloma államtitkárnak a szokott jogokért	200
Illius Officiali, quem vocant, primario / annak primáriusának	50
Pro sigillo / a diploma megpecsételésére	24
Secretario ordinis / az Aranygyapjas Rend titkárának	200
Ejusdem officiali Primatis / ugyanazon titkár főtisztviselőjének	24
Utriusque secretarii, status nempe et Ordinis, Ephebis / az államtitkár és az Aranygyapjas Rend titkára hivatalnokainak	32
Összesen:	530

A rend elnyerésével járó költségekről egy másik kimutatás is fennmaradt a családi levéltár iratai között, ami szintén arról tanúskodik, hogy a nádor a nemzetközi cím megszerzése érdekében hajlandó volt nagyobb összeget áldozni.

27 GRANA márki ESTERHÁZY Pálhoz, Madrid, 1681. október 13., MNL OL P 108. Rep.2/3, Fasc. F, № 87, fol. 126r–v.

28 *Index expensarum Nomine Excellentissimi Domini Palatini Hungariae a Marchione de Grana erogatarum.* MNL OL P 108. Rep.2/3, Fasc. F № 87, fol. 132.

29 Coloma y Escalona, Pedro, marqués de Canales, 1635-ca. 1689.

Az aranygyapjas rend megszerzése érdekében kifizetett különféle költségek³⁰

	birodalmi arany(tallér)
Primo: Secretario Suae Maiestatis Hispanico, qui recomendatitias, imo et Duplicam nomine Suae Maiestatis in Hispaniam scripsit / a császár spanyol titkárának, az ajánlásokért, és külön az Őfelsége nevében írt másodpéldányért, amit spanyol nyelven írt	150
Secundo: Eiusdem scriba / az ő írónakának	18
Tertio: In Aula Hispanica hinc inde solvendi / a Spanyol Udvar (a spanyol Államtanács) számára ennél fogva fizetendő	1000
Quarto: Re de Armas seu Curiero Hispanico, qui dictum Torquem ex Hispania adfert / a „rey de armas”-nak, vagyis annak a spanyol lovagnak, aki a mondott aranygyapjas rendjelet Spanyolországból szállítja	1500
Quinto: Item eidem unum donum dum praesentat per se / Ugyanazon személynek hivatalos adomány gyanánt, amikor ő megérkezik	75
Sexto: Pro Capellano Aulico, aliisque ad altare inservientibus / az udvari káplánnak, és az oltárszolgálat többi résztvevőjének	50
Summa facit / Összesen	2793
Item Convivium Instituendum / Továbbá a lakoma elkészítésére	Meg nem nevezett összeg

Tanulmányunk témájának szempontjából is figyelemreméltó tény, hogy a széles nemzetközi érdeklődés által kísért 1681. évi soproni nádorválasztó országgyűlés eseményeiről a helyszínen tartózkodó spanyol követ, Carlo Emanuel d’Este, Borgomanero márki³¹ is részletes jelentéseket írt.³² A diéta egyik legmeghatározóbb eseménye a nádorválasztás volt; ennek kapcsán Esterházy Pál személyére külön kitért: Sopronból, 1681. június 14-én kelt levelében mint az uralkodó által megnevezett négy jelölt egyikét említette. A

30 *Expensae quae requiruntur pro Aureo Vellere*, MNL OL P 108. Rep.2/3, Fasc. F № 87, fol. 133.

31 Carlo Emanuele d’Este Marchese di Borgomanero e Porlezza: a korabeli spanyol forrásokban neve a legtöbbször „marqués de Burgomayne” alakban fordul elő.

32 Az országgyűlésről – köztük a magyar királyné 1681. december 9-iki koronázásáról – beszámoló spanyol követjelentések kiadása folyamatban van.

követ „gróf Astrassyt” olyan arisztokrataként jellemezte, aki teljes mértékben hű a dinasztiahoz, igen gazdag, és megválasztásával végül Lipót császár óhaja teljesült, akinek Esterházy volt a jelöltje.³³ A követ jelentéseinek ismeretében nyilvánvaló, hogy II. Károly és környezete tehát már 1681 nyarán olyan, Esterházy Pállal kapcsolatos információk birtokába került, amelyek később Esterházy számára kedvezően befolyásolhatták az aranygyapjas rend tagjai közé történt felvételét.

A madridi császári követ közben 1681. október 15-én kelt levelében megígérte Lipót császárnak, hogy kérni fogja Esterházy Pál számára az aranygyapjas rendbe való felvételt.³⁴ Október 29-én pedig már arról jelentett Bécsbe, hogy Esterházy ügyében már beszélt a *validóval*, a Károly király udvarában 1679 óta komoly befolyásra szert tett Medinaceli herceggel³⁵ is, aki kegyencként több jelentős udvari főméltóságot viselt.³⁶ A tőle kapott információ szerint az ügyet a spanyol Államtanács már megtárgyalta, és az ülés jegyzőkönyvének elkészülte után lesz biztos híre. A madridi Spanyol Nemzeti Levéltár világi rendek iratait gyűjtő fondjában az aranygyapjas rendbe felvett személyekkel kapcsolatos iratokat személyenként külön vezették. Az ügymenet része volt, hogy az uralkodói döntés után egy „aktát” nyitottak az illetőnek, és valamennyi, az üggyel kapcsolatos iratot egy helyen őriztek. Ezekből kiderül, hogy az október–novemberi sikeres tárgyalások után Esterházy „aktáját” 1681. december 24-én nyitották meg.³⁷ A döntésről, amelynek értelmében Esterházy Pál az aranygyapjas rend tagja lett, uralkodói dekrétumot állítottak ki: ez kelt december 27-én, amelyet azonnal továbbítottak két személynek, aki azt ellenjegyezte.³⁸ Egyrészt Don Gerónimo de Eguiának, aki az uralkodói „titkárság” (*Despacho Universal*) vezetője volt, másrészt Don Balthasar de Molinetnek, aki az aranygyapjas rend négy tisztségviselője közül a *gréfier* (titoknok) tisztségét is betöltötte, és mint ilyen, az aranygyapjas rendbe felvett személyek körüli adminisztrációban jelentős szerepet játszott. Ő intézkedett azután a spanyol király dekrétumának a követ Grana márki, I. Lipót és Esterházy számára történő elküldéséről.

A rendfelvételi diploma és a vele kapcsolatos iratok elkészítése mellett az új rendtagok számára különös jelentőséggel bírt az Európa-szerte ismert

33 „[...] ayer auiendo su Mag[esta]d Cess[are]a nombrado quatro suxetos co[n] el Reyno, escoxió al Conde Astrassy, fidelisimo a la augustisima cassa, muy rico, y finalmente el que Su Magestad deseaua que fuesse, con que dada esta satisfazion al Reyno, que con esto cree aver buelto a la posesión de sus privilegios.” Marqués del Burgomayne Marqués del Carpio római spanyol követhet, Sopron, 1681. június 14. Archivo General de Simancas, Estado, Libro 147, fol. 249r–v.

34 ÖStA, HHStA, Spanien, Diplomatische Korrespondenz, Kt. 61, Konv. 6, fol. 235r–v.

35 Juan Francisco de la Cerda Enríquez de Ribera, Marqués de Cogolludo (1637–1691)

36 ÖStA, HHStA, Spanien, Diplomatische Korrespondenz, Kt. 61, Konv. 6, fol. 245v.

37 Archivo Histórico Nacional (Madrid), Estado, leg. 7684, Exp. 65. (1681)

38 MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 87.

rendjelvény megkapása. Erről is sikerült új adatokra bukkannunk. Az aranygyapjas rend bécsi levéltárában fennmaradt iratok között ugyanis megtalálható Károly királynak a rend kincstárnokához, Jacques Bruneau-hoz intézett francia nyelvű levele, amelyben őt a rend jelvényének Bécsbe juttatására utasította.³⁹ A rendjel Közép-Európába juttatásával kapcsolatban érdekes a madridi császári követ Esterházyhoz írt levele.⁴⁰ Ebben a márki megírta a nádornak, hogy maga szeretné elküldeni a rendjelet, ám eddig erre nem volt alkalom, mert noha kamarását Franciaország felé szeretne volna küldeni, a francia követ azonban azt mondta, hogy ez veszélyes vállalkozás, hiszen a Spanyolországból Franciaországon át a Német-római Birodalom felé tartó küldöncöket a háborús helyzet miatt fel szokták tartóztatni. Ettől tartva inkább az aznap – *Ipsis Calendis Ianuarii* – a rendes belga futárral adta fel a „küldeményt”, azaz ez Spanyol Németalföldön és a Német-római Birodalmon át érkezett végül a császárvárosba.

II. Károly király I. Lipót császárnak Esterházy rendtagsága ügyében írt hivatalos levele végül 1681. december 27-én kelt, Madridban.⁴¹ A francia nyelvű levélben arról értesítette uralkodótársát, hogy a nádort az aranygyapjas rend lovagjává és testvérévé (*confrere*) fogadja, és kérte, hogy Lipót a rend szokásainak megfelelően fogadja a rendbe Esterházyt. Ugyanezen a napon, december 27-én Madridból a spanyol uralkodó Esterházynek is írt:⁴² az aranygyapjas lovagok egymás közötti levelezésében bevett módon „cousin”-nak szólította, és értesítette, hogy érdemeire és szolgálataira tekintettel kitünteti a renddel.⁴³ A rend jelvényeit a császár adja majd át neki, az ilyenkor szokásos ünnepélyes szertartás keretében. A kapcsolódó gyakorlati ügyek intézésével az Aranygyapjas Rend hivatalos ügyeiben már korábban is eljáró Charles Mouboant és a madridi Habsburg-követet, Grana márkit bízták meg.

39 ÖStA, HHStA, Archiv des Ordens vom Goldenen Vließ, Kt. 14, № 514. (Paul Comte – depuis le 8 Décembre 1687 Prince) d’Esterházy.

40 Grana márki Esterházy Pálhoz, Madrid, 1682. január. MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 87, fol. 130r–v; Esterházy Pál Grana márkihoz írt válaszlevelének fogalmazványa, uo., fol. 134r–v.

41 MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 87, fol. 115. Latin nyelvű átirata: uo., fol. 123.

42 Kiadta már: KATONA István: *Historia critica regum Hungariae stirpis Austriacae*. Tom. XV. 400–401.

43 A levél latin nyelvű fordítása: MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 87, fol. 124.

Az aranygyapjas rend átadása: ceremónia a bécsi Augustinerkirchében

Esterházy nádor végül 1682. február 24-én kapta meg Bécsben, az Augustinerkirchében az aranygyapjas rendet.⁴⁴ Bár az esemény dátuma és helyszíne eddig sem volt ismeretlen, az újonnan feltárt levéltári forrásoknak köszönhetően mind a szertartás tervezete, mind tényleges lefolyása részletesen megismerhető.

Pál nádor számára igen komoly jelentősége volt a rend elnyerésének, így érthetően alaposan felkészült a beöltöztetésre. Erre utalnak azok a források, amelyek a lovaggá ütés ceremóniáját számára részletekbe menően ismertették, nevezetesen a családi levéltárban több nyelven, latinul és spanyolul is fennmaradt rendi statútumok,⁴⁵ illetve az aranygyapjas rend tagjai számára a rend által megnevezett előírások.⁴⁶ Sőt, az új rendtag a tennivalókról három pontba szedve külön emlékeztető feljegyzést is készített: először a rendjel és az aranygyapjas rend statútumkönyvének átvételéről szóló reverzális elkészítését jegyeztette fel. Ennek mintájaként – aligha véletlenül – apja, Miklós nádor hasonló reverzálisa⁴⁷ szolgált, miként ezt az erről készült kivonat igazolja.⁴⁸ Másodszorra a II. Károly királynak szóló köszönőlevél megírását (ezt végül Bécsből, 1682. február 12-én keltezte), majd harmadik feladatként címere pergamenre történő megfestését és címeinek pontos leírását jegyezte fel.⁴⁹ Ez utóbbira az újonnan avatott rendtag kötelezettségei miatt volt szükség, amit a rend írt elő számára: ezek közül az egyik az volt, hogy meg kellett rajzoltatnia címerét, és minden méltóságát, tisztségét, címét meg kellett neveznie, illetőleg

44 Coelestin WOLFSGRUBER: *Die Hofkirche zu S. Augustin in Wien*. Augsburg, 1888. 100.

45 MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 81, 82, 83, 85. Az Esterházy család hercegi ágának levéltárában található legrégebbi aranygyapjas rendi statútum az Esterházy Miklós nádor eredeti példányáról halálát követően készített másolat: MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 78. A kéziratos kötet előzéklapján olvasható feljegyzés szerint 1628 utolsó napján került sor Bécsben a IV. FÜLÖP spanyol király által adományozott aranygyapjas rendjel Esterházy Miklós nádornak való ünnepélyes átadására. A (rendbe való) beöltöztetés II. Ferdinánd császár által történt, III. Ferdinánd magyar király jelenlétében. Az eredeti rendjelet és az aranygyapjas rend alkotmányát tartalmazó, pergamenre nyomtatott könyvet gróf Esterházy László (1626–1652), Miklós nádor fia apja halála után, 1646 januárjában az aranygyapjas rend előírásainak megfelelően visszavitte. A számozott oldalakból álló nyomtatványról másolatot készített, „hogyan az az Esterházy ház fraknoi várában örökre megmaradjon tiszteletre és emlékezetre méltó módon, és hogy azt a kitüntetett nagy gróf Esterházy utódai megtekinthessék, együtt a levelekkel és azzal a dicsőítő művel [elogiummal], amelyet a temetés napján [1645. dec. 11.] Nagyszombatban szétosztottak.” A kéziratos kötet egy része – beleértve a kötet eredetére vonatkozó feljegyzést is – Esterházy Farkas (1615–1670), Miklós nádor Gábor fivére fiának kézírásával készült.

46 MNL OL P 108, Rep. 2/3, Fasc. F № 86: Breve relación de las ceremonias, que se usan en la corte cesarea, para poner el collar a un cavallero de la Orden del Tuson de Oro.

47 A hitlevél másolata: ÖStA, HHStA, Archiv des Ordens vom Goldenen Vlies, Kt. 13, № 378.

48 MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 87, fol. 140.

49 MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 87, fol. 139.

ezzel egyidejűleg külön „adatokat kellett szolgáltatnia” származásáról, házastársa(i)ról, gyermekei neveiről, valamint a rendbe történt felvételéig életpályájáról.⁵⁰ Az aranygyapjas rend négy fontos tisztségviselője (kancellár, kincstárnok, gréffier, herold)⁵¹ közül a kincstárnok (*trésorier*) gondoskodott arról, hogy az újdonsült rendtag címerét bemásolják az erre a célra vezetett címereskönyvbe (*Wappenbuch*). A saját címer mellett sokszor az anyai, illetve az apai nagyszülők családjainak címereit is bemásolták, valamint az imént felsorolt adatokat megfelelő rendben, francia nyelven beírták a könyvbe, a címer alá. Mindezek biztosítása a családi „ősteremtésben” magas szinten jeleskedő nádornak⁵² persze nemhogy nem jelentett nehézséget, hanem egyenesen izgalmas feladatot kínálhatott.

A lovaggá avatási szertartás tervezete, illetve megvalósult rendje a Haus-, Hof- und Staatsarchiv Zeremonialprotokoll-kötetébe másolt ceremóniarendből ismerhető meg.⁵³ A legrészletesebb, 12 pontba foglalt leírás az Esterházy-levéltárban található: *Az aranygyapjas rend átadásának, átvételének, valamint beiktatásának rendje* c. iratból⁵⁴ kitűnik, hogy Esterházy Pál aranygyapjas lovaggá avatásakor a rend általános előírásait követték. A szertartás előtt különböző előkészületeket kellett tenni a templomban: erre vonatkozóan Esterházy Pál esetében az udvari ceremóniakönyvből (*Hofprotokoll*) az Andreasfest (nov. 30.) 1675-ből való leírását vették alapul.⁵⁵ Ebben a (német nyelvű) kivonatban részletesen szerepel, hogy kik vesznek részt a rend szertartásán: az uralkodó

50 Esterházy Pál címerét és francia nyelvű életrajzi adatait az aranygyapjas rend többi, II. Károly korabeli rendtagjának címereivel együtt tartalmazó címereskönyvből közlöm: MARTÍ Tibor: *Familienwappen und Lebensdaten von Palatin Paul Esterházy im Wappenbuch des Ordens vom Goldenen Vlies*. In: *Wiener Archivforschungen*. Festschrift für den Ungarischen Archivdelegierten in Wien, István Fazekas. Bécsi levéltári kutatások. Ünnepi tanulmányok a bécsi magyar levéltári delegátus, FAZEKAS István tiszteletére. Hrsg. v. Zsuzsanna CZIRÁKI, Anna FUNDÁREK, Orsolya MANHERCZ, Zsuzsanna PERES, Márta VAJNÁGI. Wien, 2014. 223–232.

51 KASSICS: i. m. (6. j.) 15, 32.

52 FAZEKAS István: *Esterházy Pál nádor és a családtörténet*. Sz. 143 (2009) 905–917.

53 ÖStA, HHStA, OMeA, Ältere Zeremoniellakten (AZA), Kt. 13, [24-2-1682]; ÖStA, HHStA, OMeA ZA Prot, Bd. 4, fol. 42v–44r.

54 MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 81.

55 MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 83: „Extractus ceremoniarum tempore Collationis Toron[!] observand. ex Protocolo Aulico”. Az Esterházy levéltár aranygyapjas rendhez kapcsolódó iratai között megtalálható Conrad Balthasar Graf von STARHEMBERG beöltöztetésének német nyelvű ceremóniarendje is (MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 80: Starhemberg 1680. december 23-án kapta meg az aranygyapjút hivatalosan – *Liste nominale des Chevaliers de l'ordre illustre de la Toison d'Or*, i. m. (20. j.) 1904. № 508, és 1681. május 27-én, az éppen zajló diétának otthont adó Sopronban vette át a rend jelvényeit – a szertartás feltehetően hatással volt Esterházy Pálra, és a nem sokkal később nádorrá választott Pált motiválhatta az aranygyapjú megszerzésére.

mellett a pápai nuncius, a spanyol⁵⁶ és a velencei követ,⁵⁷ az uralkodó miniszterei és udvari főtisztviselői, valamint az aranygyapjas rend tagjai voltak hivatalosak. A templomban külön asztalon helyezték el az Evangéliumot, egy ezüst feszületet, valamint egy misszálét, azaz misekönyvet; a feszület mellett két oldalról aranyozott gyertyatartókban gyertyákat állítottak. A résztvevők közül különleges szerepe volt a forrásokban spanyolul „Rey de Armas”, vagy latinul „Rex Armorum” lovagi címmel megnevezett személynek, aki a spanyol uralkodónak, mint az aranygyapjas rend nagymesterének küldötte volt, és akinek a feladata volt a rendjelnek az avatás helyszínére való szállítása. A rend statútuma az új lovagnak előírta, hogy az avatásra érkező küldöttet megfelelően fogadja, gondoskodik a méltó szállásáról, utazásáról, és kellően méltányos, tisztes honoráriumban részesítse.⁵⁸

Az aranygyapjas rend átadásának, átvételének, valamint beiktatásának rendje

MNL OL, P 108, Rep. 2/3, Fasc. F, nr. 81.

1. Ő szent császári és királyi felsége az udvarból a sarutlan ágostonosok közeli templomába megy, körbeveszik a miniszterek, előkelők és a főrendű nemesek; akiket megelőzi kivont karddal a főudvarmester. Az uralkodó ezzel a menettel a szokott bejáraton bevonul a templom szentélyébe, a császárné pedig az oratóriumban marad.
2. A jelölt, Esterházy Pál különválik a kísérettől, és a templom sekrestyéjében várakozik.
3. Miután a császár a helyét elfoglalja, és a fejét kalappal befedi, az apostoli nuncius bíboros úr, Spanyolországna és Velencének követei (Esterházy Pál a követeket külön meghívta), majd az aranygyapjas rend lovagjai a nekik előkészített padokat (*scamna* = pad; zámoly, ülőpad) elfoglalják.
4. Elviszik a császári trónnak a zámolyát (*antesedile*); odajön a heroldnak (seu – másképpen a *Fecialis*nak a helyettese) és térdre borulván Őfelségének legalázatosabban bemutatja a spanyol király pátenslevelét,

56 Don Carlo d'Este, Borgomanero márk Esterházy Pál meghívó levelére írt válasza: Bécs, 1682. február 10. MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 87, fol. 136.

57 1682 februárjában a pápai nuncius Francesco Buonvisi (1626–1700) bíboros, a velencei követ Domenico Contarini volt, azonban utóbbiról nem tudjuk biztosan, hogy részt vett-e Esterházy Pál aranygyapjas rendjellel történt kitüntetésén. Domenico Contarini jelen volt Eleonóra Magdolna (Wittelsbach), I. Lipót császár harmadik felesége magyar királynéi koronázásán és az azt követő koronázási lakomán: PÁLFFY Géza: *Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon*. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. Sz, 138 (2004) 1090.

58 MNL OL P 108. Rep. 2/3, Fasc. F № 84: „Tractamentum Regi Armorum”

amely szerint a jelölt Esterházy „herceg”[!] úr, a legfényesebb aranygyapjas rendbe felvételt nyer, ami alapján ezt az Esterházy herceget az aranygyapjas rendbe fel kell venni, és emiatt be kell öltöztetni. (Pál herceggént való megnevezése arra utal, hogy az iratot utólag, a Zeremonialprotokollból másolták le.)

5. A császár megparancsolja, hogy a heroldhelyettes (Vice-Heroldum) ezt a levelet hangosan olvassa fel, és ezt követően szólítsa maga elé a rend idősebb, tekintélyesebb lovagját, Schwarzenberg herceget; Schwarzenbergnek meghagyja a császár, hogy a sekrestyében időző jelölt urat keresse fel, és kérdezze meg, hogy az aranygyapjas rendet elfogadni és statútumait elfogadni kész-e.
6. Amikor Schwarzenberg herceg visszatér, őfelségének kinyilvánítja a jelölt óhaját és készségét, akkor ugyanő a császár parancsára másodjára is a sekrestyébe megy, és a jelölt urat maga mellett bevezeti. Aki, mikor a szentélybe lép, az oltár és őfelsége felé tiszteletteljesen meghajol, és a császári trónhoz lép; ott a második lépcsőre lép, és ott térdet hajt.
7. Akkor a vice-herold a rend könyvét bemutatja neki, amelyből először a jelölt, utána pedig császár a herold által kijelölt fejezetet felolvassa.
8. Ezt követően a császár az főudvarmestertől átveszi a kivont kardot, és azzal a jelölt bal vállát, három alkalommal könnyedén hozzáérintve őt lovaggá üti (*creat Equitem*).
9. Az előbb mondott herold a rend új lovagját a legközelebbi asztalhoz vezeti, aki az odakészített párnára térdelve bal kezének három ujját a nyitott misekönyvre helyezi, jobbáiban az ezüstkeresztet tartja, és a rend ünnepélyes esküjét leteszi, amelynek formuláját a herold olvassa fel.
10. Ezt követően a nádor úr a császár trónjához visszatér, térdet hajt (*poplitibus illic ut antea innititur*). Eközben a viceherold a másik asztalról a párnán elhelyezett aranygyapjas láncot odaviszi, és amikor Schwarzenberg herceg hívja őt, odalép, és segíti Őfelségét, amíg a mondott láncsal az új lovagot ékesíti és beöltözteti.
11. A láncsal ékesített, Magyarország nádora megcsókolja őfelsége jobbát, és ő jobbával a felemelkedő nádort megöleli.

A ceremónia utáni ünnepi lakomán részt vett az uralkodó, a lovagok és a meghívott személyek; a lakoma költségeit az új lovagnak, Esterházy Pálnak kellett állni. A rend bécsi levéltárában fennmaradt, fentebb már említett forrás szerint ezen 80 személy vett részt.⁵⁹ A pápai nuncius külön megemlítette jelentésében a jeles eseményt.⁶⁰

59 ÖStA, HHStA, Archiv des Ordens vom Goldenen Vlies, Cod. 69, fol. 53.

60 Archivio Segreto Vaticano, Segreteria di Stato, Germania 205., fol. 127r: (Bécs, 1682. febru-

Aranygyapjas rendjellel történt kitüntetése Esterházy Pál mecénási tevékenységének több eredményével is kapcsolatba hozható. A lakompaki kastély 1722. évi inventáriumának tanúsága szerint a kastély egyik mennyezeti freskója azt a jelenetet ábrázolta, amelynek során Pál ünnepélyes módon átvette a rend jelvényeit.⁶¹ Az aranygyapjas rend és Pál kapcsolatának összefüggésében nyer jelentőséget az az értelmezés, amely az egyik, Esterházy Pál költségén 1711-ben Nagyszombatban megjelent nyomtatványnak⁶² a címlapjára vonatkozik. Eszerint a spanyol örökösödési háború megpróbáltatásait átvészelő, a magyar trónra a Szeplőtelen Szűz oltalmával lépő III. Károlyt ünneplő prédikációskötet Mária mennybevitelét ábrázoló metszete szimbólumokkal utal az aranygyapjas rend mítoszára, amelyben a sárkányokat legyőző hős Iaszón végül elnyeri az aranygyapjút.⁶³

Összegzés

Friss kutatási eredményeinket összefoglalva: az 1681 júniusában nádori méltóságra emelkedő, majd decemberben valódi titkos tanácsossá kinevezett Esterházy Pál a spanyol uralkodó által adományozott aranygyapjas rend elnyerésével a közép-európai Habsburg Monarchiát irányító, nemzetek feletti arisztokrácia szűk elitjének vált nemzetközileg is elfogadott tagjává. Ráadásul a kontinens egyik legismertebb rendjének egy olyan korszakban lett tagja, amelynek történései – elsősorban a spanyol örökösödési háború – hamarosan meghatározó módon alakították át az európai hatalmi viszonyrendszert, és ezzel együtt az aranygyapjas rend történetében is egy korábban példa nélküli változás bekövetkezését idézték elő: a rend külön osztrák (Habsburg-) és spanyol (Bourbon-) ágra szakadását.⁶⁴

ár 22.): „Martedi futuro il Palatino d’Vngaria pigliera l’ordine del Tosone, e fará poi ununtuoso Banchetto alli principali della Corte nella gran sala della Casa del Paese”. A nuncius által megnevezett helyszín az alsó-ausztriai tartományi gyűlés tanácskozóterme, amely szolgált is hasonló célokra.

- 61 Az adatra GALAVICS Géza hívta fel a figyelmemet; a publikált inventáriumhoz Margit KOPP segítségével jutottam hozzá. „Inventario ipsius Arcis Lákenpak” – „Ex eo magno Palatio intratur ad Audentionale ubi desuper intra Stucaturam pictura repræsentans (?) dum Princeps Paulus Esterházi aureum Velus accepisset.” [1722. január 15.] Kiadása: Judith SCHÖBEL – Petra SCHRÖCK – Ulrike STEINER: *Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Oberpullendorf. Österreichische Kunsttopographie*. Band 56, Horn, 2005. 262–264.
- 62 Vellus Aureum Devicto Dracone Divino Jasoni In Præmium Statuum Ex Gentilitijs Eszterhazianæ Domûs Ceris acceptum. Anno Quo CaroLVs aVstrIVs hoC noMINE III. reX CathoLICVs fVlt pVbLICatVs. Tyrnaviæ, Typis Academicis. [1711] RMK II. 2432.
- 63 Harald Prickler szócikke az Esterházy hercegi könyvtár nagyszombati nyomtatványáról: *Die Fürsten Esterházy*. Magnaten, Diplomaten und Mäzene. Hrsg. Jakob PERSCHY – Harald PRICKLER. Eisenstadt, 1995. 263–264.
- 64 A dinasztiai közötti konfliktus és politikai szembenállás az aranygyapjas rendet is

Mindezek ismeretében izgalmas további kutatást igényel Esterházy Pál részvételének vizsgálata a rend különböző ünnepségein: az Andreasfesteken,⁶⁵ a káptalani gyűléseken, a lovagavatási szertartásokon és egyéb alkalmakkor, mint például az 1687. évi koronázáson vagy éppen a történész-levéltáros Leopold Auer által nemrég már kiemelt 1700. május 5-i lovagavatáson.⁶⁶ Ez utóbbi ceremónián ugyanis Lipót császár – annak érdekében, hogy a már a szakadás szélén álló aranygyapjas rendben a Német Birodalom-beli tagok arányát növelje – Ernst Friedrich Graf von Windischgrätzet és Leopold Matthias Graf von Lambergget avatta lovaggá. Az eseményen természetesen jelen volt Esterházy Pál is, mint a korabeli Közép-Európa egyik ismert és elismert magyarországi rendtagja és politikusa. 300 évvel ezelőtt, 1713-ban pedig az *aranygyapjas lovag Esterházy nádor* halálhírére a rend vezető tisztségviselői is reagáltak. Ekkor ugyanis ő egyike volt a rend keleti ága, a Habsburgok által továbbvitt „osztrák” aranygyapjas rend legbefolyásosabb és legmegbecsültebb tagjainak – annak ellenére is, hogy az egész életét és pályáját, sőt a korabeli Magyarország sorsát is meghatározó Habsburg-hűsége miatt 1704-ben a spanyol rend-ág kizárta tagjai közül.⁶⁷ Mindezek részletes bemutatása újabb kutatások után azonban már egy következő tanulmány feladata.

érintette. V. (Bourbon) Fülöp spanyol királynak a rend tagjaival kapcsolatos szimbolikus és politikai lépéseinek háttéréről: Javier RAMBAUD CABELLO: *El conflicto entre Madrid y Viena por la soberanía de la Orden del Toisón de Oro 1700–1752*. In: *Antiguo Régimen y liberalismo: homenaje a Miguel Artola*. Madrid, 1994. III. (Política y cultura) 319–326.

- 65 Az aranygyapjas rend András-napi ünnepségéről: Astrid WIELACH: *Die Ordensfeste der Ritter vom Goldenen Vlies im Spiegel der Wiener Zeremonialprotokolle (1665–1790)*. In: *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652–1800). Eine Annäherung*. Hrsg. Irmgard PANGERL – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER – Astrid von SCHLACHTA. Innsbruck–Wien, 2007. 287–308; Anna-Katharina STACHER-GFALL: *Das Andreasfest des Ordens vom Goldenen Vlies im Spiegel der Zeremonialprotokolle des Wiener Hofes der Jahre 1712 bis 1800*. In: *Der Wiener Hof...*, i. m., 309–336.
- 66 Leopold AUER: *Der Übergang des Ordens an die österreichischen Habsburger*. In: *Das Haus Österreich und der Orden vom Goldenen Vlies*, i. m. (6. j.) 54 skk.
- 67 Az ügy háttéréről, valamint a Károly főherceghez (későbbi császárhoz, magyar és cseh királyhoz) hű és emiatt kizárt 37 rendtagot is felsorolva: Julián de PINEDO Y SALAZAR: *Historia de la Insigne Orden del Toisón de Oro*. Parte segunda. (Tomo II.) Madrid, 1787. 470–472.